Бары дойдулар пролетарийдара, холбоҥуг!

САНТА ОЛОХ

ХАҺЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

ССКП ЧУРАПЧЫТААҺЫ РАЙКОМУН УОННА НАРОДНАЙ ДЕПУТАТТАР ОРОЙУОННААҺЫ СОВЕТТАРЫН ОРГАНА

№ 81 (6842). | 1989 сыл. От ыйын 8 күнэ. СУБУОТА | Сыаната 3 харчы

„Олорор дьиэ—2000" программа

МЭЛДЬИ ХОНТУРУОЛУ ЭРЭЙЭР

Е. А. БОРИСОВ, райсовет исполкомун председателэ

□

Саха АССР Министрдэрин Советын Президиумунан бигэргэтиллибит биһиги оройуоммут 2000 сылга диэри кэмнэ социальнай уонна экономическай сайдыытын кэлим программатыгар олорор дьиэни уонна социальнай аналлаах объектары тутуу улахан миэстэни ылар. Ити программаны уонна Саха АССР XI ыҥырылаах Верховнай Советын тохсус сессиятын уураахын олохчо киллэриниэн сибээстээн райсовет исполкома чопчу былааны оҥостон турар. Ол быһыытынан 2000 с, диэри уон биэс сельсовет территориятыгар барыта 269 тыс. кв. м кэннэах олорор дьиэ тутуллаах быһаарыллыбыта. Итинн пятилеткаларынан тыырдахха, маннык: бу пятилеткаҕа—55 тыс. кв. м, кэлэргэ—87,2 тыс. кв. м уонна XIV пятилеткаҕа—126,6 тыс. кв. м.

Ыллыллыбыт былааны толоруугa оройуон советскай уонна хаһаайыстыбаннай органнара, кэнилиэннэ балачча үлэни ыыталлар диир кыах баар. Ол курдук, пятилетка ааспыт үс сылыгар барыта 41 тыс. 619 кв. м кэннэах олорор дьиэ үлэҕэ киллэриллибитэ. Ол иһиттэн капитальнай үбүлэһин суотугар—14 тыс. 586 кв. м. Онтон ураты 27 тыс. 33 кв. метри бирдиилээн ыаллар тутуннулар. Быйыл былаан быһыытынан оройуон 13 тыс. кв. м курдуҥу тутуохтаах. Оччотугар пятилетка түөрт сылыгар барыта 54 тыс. 187 кв. м олорор иэн үлэҕэ киллэриллиэҕэ. Көстөрүн курдук, кэлим программаан биэс сылга балаҥтэммит кирбии аһарыллар туруктаах.

Биллэрин курдук, биллиэни турутунан оройуон бинир олохтоох ортотунан 14,5 кв. м дьиэ кэнэ тиксэр. Ити республика ортотун көрдөрүүтүнээҕэр ордук. Онтон 2000 сылга бинир киһиэхэ тиксэр иэнэ 19,4 кв. м тиэрдиэхтээхпит. Ити улахан уустук сорук буолар. Тоҕо диэтэххэ, кэнилиэннэ ахсаан өртүнэн үүнүүтүн тэтимэ үрдүк. Холобур, сылы саҕаланыытыгар 18,5 тыс. тахса киһи буолбута. Ол эбэтэр кэнилиэннэ эбиллиитэ кэлим программаан көрүллүбүт былааннары куотан иһэр чинчилээнэ. Иккиһиэн, тутуу индустриятын базата суоҕа уонна мас тутуу матырыйаалын сапааһа аччаабына биллэр-көстөр ыарахаттары үөскэтэр.

Үөһэ ахтыллыбыт сыыпараалартан көстөрүнэн, биһиги оройуонтан кэтэх дьиэни туттуу суотугар эрэ туһаннаах былааннар толоруллар кыахтаннылар. Пятилетка үс сылыгар тутуллубут иэн 35 бырыһыанна эрэ капитальнай үбүлэһин ирдэтиэр тиксэр, биллиэн баар дьиэ фондатын 80 бырыһыана—кэтэх дьиэ. Ааспыт пятилетка сылларыгар сылга ортотунан бирдиилээн ыаллар 6 тыс. кв. м туппут эбит буоллахтарына, биллиэн сылга 10 тыс. кв. м тахсаны тутар буоллулар. Атынын эттэхпэ, кэтэх тутуу былаана аһарыллан иһэр. Бу дьыаланы барыы өртүнэн өйүүр сорук турар. Кэлиэни сылга дьиэ туттаччыларга кэккэ чэпчэтиллэр көрүллүбүттэрин үрдүнэн, хааччыйыы биллиэни даҕаны ыраҕыынан ситэтэ суох. Ордук эргиэн линиятынан тутуу матырыйаалларын атыылаһын көрдөбүлгэ эпиэттээбат.

Дьиэҕэ-уонна паадыйыы проблемата ордук оройуон киниитэр сытыытык турар. Маны нэйилиэннэ үс гыммыт бикриттэн тахсата олорор. Ол үрдүнэн сэлиэнньэҕэ киһи ахсаана түргэн тэтиминэн үүнэ турар тенденциялаах. Оттон онтук быһыы-майгы дьону социальнай өртүнэн хааччыйыы боппуруостарын быһаарыыга, биллэн турар, ыарахаттары үөскэтэр. Сэлиэнньэҕэ дьиэ туттар сир учаастагын булуу боппуруоһа сытыырхайан иһэр. Сельсовет исполкома биллиэн Куоҕалы эмиэ уһаайба сирин биэрталээтэ. Оройуон киниэ атын да өртүнэн кэҥээн иһэр. Онон кэнэҥэс хааччыйыы коммуникацияларын оҥоруурга улахан ороскуоттар тахсар кыахтаннылар. Сэлиэнньэҕэ социальнай тыҥааһынэх быһыыны-майгыны уларытыыга паспортнай режиим тутуһуннарыы биллэр көмөлөөх буолуоҕа. Аҕыйах хонуктаах райсовет исполкома бу боппуруоска туһаннаах быһаарыыны ылыына. Ону олохчо киллэриини сельсовет исполкома уонна нс дьыала отделын туһаннаах судууската ахсаабат хонтуруолга ылар эбээһинэстээхтэр. Оттон тэриллэлэр пропискалаах эрэ дьону үлэҕэ ылыахтаахтар.

Оройуонтан сүүрүн тутар тэриллэриниэн «Агропромстрой» МПМК-та уонна Саха АССР Министрдэрин Советын капитальнай тутуута управленнета буоллаллар. Оттон атын предприятиелар уонна тэриллэлэр олорор дьиэни тутуута ыытыллыбыта ыра диэххэ наада. Ведомственнай үлэ коллективтара бэйэлэрин үлэһиттэригэр хаһаайыстыбаннай ньымаҥнан дьиэни бэйэлэрэ тутан биэрэр политиканы тутуһар сорук турар. Ол иһин аны капитальнай тутуута управление линиятынан тутуллар олорор дьиэлэргэ ведомственнай тэриллэлэр үлэһиттэрэ уочараккa туруоруллуохтара суоҕа. Маны сабатык өйдүүр наада. Биһиги государствоттан үбүлэнэр тэриллэлэр, учреждениелар үлэһиттэрин олохтоох дьаһахтарын урутаан көрүөхтээхпит. Холобур, биллиэни турутунан юрут үөрэҕириитин үлэһиттэрин дьиэлэһиигэ ыарахан балаһыанньа баар. Оройуонтан барыта 612 учуутал, воспитатель баалларытан 77 ыал куортамираан олорор, 35 кэргэн списаниеҕа тахсыбыт эбэтэр аварийнай туруктаах дьиэлэргэ олороллор.

Элбэх квартиралаах дьиэлэри уһаайбалыы типтээх бырайыактарыын тутуохтаахпыт. Ас-үөл программата оннугу ирдиир. Маныаха бырайыактар баалларын биллиэн оройуонтан Госстрой бырайыактыыр-смета оторор бюрото тэриллиэ. Бу тэрилтэ саҥалыы чаччаҕы сыаналаах, туспаҕай кос түүлээх дьиэлэри бырайыактаах кэтэх ыалы эмиэ хааччыйыах тустаах.

Киниэнэһиини тохтотуурга кыра производственнай учаастактары түргэн тэтиминэн сайыннарыыга аналы ылыллыбыт программа улахан оруолланыахтаах. Программаҕа сылларынан аттарыллан социальнай тутуу хайдах уонна кимниэн ыытыллыахтааҕа быһаарыллан турар. Онон райсовет уонна сельсоветтар исполкомнара оройуон Советын бу дьыл кулун тутардааҕы сессиятын быһаарыытын халбаҥа суох олохчо киллэриини хааччыйыахтаахтар.

«Олорор дьиэ—2000» программаны хааччыйыыга өрөмөөннүүртутар учаастак улахан кылаатын киллэриэхтээх. Биллиэни «Якутгражданстрой» производственнай холбоһукка туруорсан учаастагы техническай өртүнэн бөҕөргөтөргө кыһаллыбыт. Пятилетка түмүктэ иэнэр диэри учаастак бэдэрэттэһэн тутуукан 5,5 тыс. кв. м олорор дьиэни үлэҕэ киллэриитин ситиһиэхтээхпит. Маныаха саҥа сүһүөҕэр туран эрэр тэриллэ салалтата дьаныардаах, булугасталыгас буолуулуу көрдөрүөх кэриитиэх.

«Агропромстрой» МПМК-та маҥан иннэ тутуутун үксүн совхоостар территорияларыгар ыытыахтаах. Механизация бэйэ тутуу индустриятын базатын тэриннигэ былааннарын толоруон наада. Ол эрэ түбэлтэтигэр тыа сирин социальнай мөрсүүнүн уларыта тутуу кыаллыан сөп. Тутуу матырыйаалларыгар бэйэни хааччыныыга эмиэ эрчимнээх үлэ тэриллиэхтээх. Биллиэн, холобур, сылга ыырата буоллаҕына 500—600 тыс. устуука шлакоблокка наадыйабыт. Оттон бэйэбит 100 тыс. да ыыйан өгөрбөппүт. Онон биллиэн үлэлиир «Мыҥдаайы» совхоз эрэ сыаҕын кыымтатыгар суоттанар табыллыа суоҕа. Кирпиччэ сыаҕын түргэнин үлэҕэ киллэрэн бородуукпутун биэриитин хааччыйыы боппуруоһа эмиэ сытыытык турар. Бэйэрбэлитин өгөрүүну промышленнай төрүккэ киллэриэхтээхпит.

Нэйилиэннэлээх пуунар генеральнай былааннарын өгөрторуону ситэриигэ үлэлиэхтээхпит. Эрдэ бигэргэммит былааннарга чуолкайдаах ыннары, көмөрүүлэри киллэрии боппуруоһа эмиэ тиринр. Аны кыра производственнай учаастактарбытыгар геннаннары өгөрторуохтаахпыт. Ону эмиэ туһаннаах сельсоветтар исполкомнара болдомтоҕо ылан үлэлэһиэх тустаахтар.

«Олорор дьиэ—2000» программа быстыспат сорудуна: буолар кэлэр пятилеткаҕа былааннары торумнаах сабалаан на. Онон сельсоветтар исполкомнара туһаннаах социальнай-экономическай былааннарын өгөстүнүуларыгар дьиэ-уот боппуруостарын урутаан көрүөхтээхтэр кэскиллэрин чуолкайдык билэр буолуохтаахтар. Оттон оройуон наадыы былааннаах комиссия хонтуруоллуур сыыпараалары балаҥ өгөрөөхтээх.

ҮЧҮГЭЙИЭН, АЛААСКА!

Репортаж

«Мутудай» совхоз Чыаппаратааҕы отделениетыгар тиийиибитигэр күн ортото буолбута. Ити от ыыын 6 күнүгэр эбэ. Хонтуораҕа управляющайы солбуйааччы В. М. Протодьяконов баара.

—Биһиги отделениебыт онно 6 звеноҕу туруоруохтаах. Тардыллыы оварт. Билигин икки звено дьоно турдулар. Охсуулу, бастакынан Николай Михайлович Нестриков саҕалаата, —диэн балаһыанньаны билиһиннэрдэ.

Владимир Михайлович ити этиитигэр улахан кыыллаҕа баара ыйаллыбытэ. Ол маннык. Нуотара үрэҕэр оттуу барыахтаах звенолары Уус-Майа оройуонун салалтата алтыс уонна сэттис учаастактарга киллэрбэкэ олорор. Боппуруос быһаарылларыгар республика үрдүкү тэриллэтигэр тиэрдиллибит. Биниэхэ биллэриилэн буоллаҕына; Нуотара үрэҕин ити учаастактарын сирдэрэ 1965 сылтан ыла биһиги оройуоммутугар үйэ-саас тухары туһанарга Саха АССР Министрдэрин Советын уураахынан сыныарыллан турар. Онон Уус-Майа оройуонун салалтата ону билбэтэҕэ буолан, оттуур звенолары киллэрбэккэ мэһайдэһэрэ дэбигис ойдэммөт.

—Совхоз дирекциятын муниньаҕа буолуо эссе да эрдэ. Нестриковтаахха баара охсон кэлэрбит дуу? —Владимир Михайлович этии киллэрдэ.

Айаннаа турунубут. Сир-дойду өр кэмнээх дьахтар кэннилэриттэн дьа тыын ылан торбо куоҕунэн долгуччу көрбүт. Саааҕар, бэҕэһээ икки ардыгар от эбиллибиккэ, хайдах эрэ үмүрүйэ быыытыйыбыка дылы буолбут.

—Дьэ, бу сылаас кэмнэргэ от тахсыа да буоллаҕа! Быйыл сиидэскэ аканан ыыллыыбыт культуралар адьас бырылыччы тахсан эрэллэр. Ону сүмэһиини куоттарбакка хомуйар наада. Траншеялар уулларын оборторуохха, бэлэмнэххэ баар эта, —ОАПХ председателэ Спиридон Иванович Николаев управляющайы солбуйаачыга туһаайан эттэ.

—Кырдьык, траншеялар уулаахтар. Үүнүү быйыл эрдэ ситиһиҥ,—киһитэ сөбүлэстэ.

Өр-өтөр буолбата, массыына улахан күөлүнэн күндээрэн олорор алааһы өгөс тына түстэ. Саҥа охсуллубут от дэхси эрэтинэн хатталаан сытарын көрүөххэ үчүгэйэ сүрдээх. Косилката биир дьүрүс кырылыы тыһыаан «Беларусь» трактор эбэни төрдүс хотуур суолунан эргийэн эрэр эбит.

—Охсуубутун саҕалаатабыт. Дьонум күн иккис аҥарыгар кэлиэхтэрэ. Быйыл дойдубутугар оттуур буолан, үөрүү улахан, биһиги даҕаны Кэбэйи курдук ыраах оройуонга оттоон сөптөөх эрэйи көрсүмэхтээтибит. От тахсыыта куһаҕана суох. Эрэйбит тиллиһи диэн саналаахпыт, — механизатор Гаврил Григорьевич Копырин кэпсээтэ.

Чыаппара отделениетыгар Н. М. Нестриков звенота бастакынан окко киирдэ. Звено састааба урукку-туттан улаханнык уларыйбатах, Онон үлэни да үлэлиэхтэрэ диэн эрэл баара оруннаах. Бары да үлэҕэ буспут-хаппыт дьоннор. Кииннэргэ 250 тонна үчүгэй хаачыстыбалаах оту бэлэмнииргэ сорудах тиэрдиллибит.

—Бүтүн бу алааһы бүтэрбин. Техникабын үөрэтэ-таарыйа олус күүскэ бара илиннин. Билигитита тракторым да, косилка да туруктара үчүгэйдэр. Күрааһ күннэри баттаһа тиэтэйэрбит наада. Тоҕоостоох хото оборуоҕун да, мунньуута, кэбиһиигэ барыыгыраабын. Бу наһаа халыҥа суох от. Онон сарсын күн ортотуттан мунньуохтара. Биһиги, оборуоҕаччылар, от чэмчэйөрүн сурах эрэ хоту иҥэччибит. Үлэбит оннук,—Гаврил Григорьевич кулуҥ-нулэ лоп-баччы быһаарда.

Звенону оттуур маршруттарыгар Дарант, Дьыпыраалдьы уонна Илин Чаачыгый үрэхтэрэ, түҥүмэх-түҥүмэх алаастар күүтэллэр. Сүрөөн үөрдэр бүтэй күөххэ «бу быйаатан сомсуохтаан хаалларбын» диэбиттии «Беларусь» трактор косилката курулуу тыаһаабытынан, хоннохтоохтук уҥун субурҕаны тэлбитиэн ходуһаҕа киирэн дьүккүйэ турда. Эрэмнэн уонна дьулуур дьүөрэлэһиигэ диэн ити буоллаҕа дии саҥатым. Быйылгы саҥа тэлиини көрөр диэн үчүгэй да буоллаҕа!

Семен ПОПОВ.

Саша Захаров төрөөбүттэрэ «Чурапчы» совхоз Килэгиитэҕэ отделениетыгар арендаҕа киирсэн ыанныыксыттыыллар. Кини оҥоо хас сайын ахсын көмөлөөр, бу күннэрэ ороһу төрөөбүт саҥа төрүөҕү бүөбэйдэһэр, ньирэйдэрэ аһатар, көрөр-истэр иннилэрин билэллэр, батыһа сылдьаччылар. Эдэр үлэһит туттар тэрилэ — суоскалаах бидон. Ону туттар эрэ кыракый ньирэйдэр үтүрүйсэ-үтүрүйсэ Сашаҕа тардыһаллар.

Снимокка: Саша Захаров ньирэйдэрин аһатарга бэлэн турар.

П. Оконешников фотота.

✦ *Идеологическай үлэ—тутаах салаа* ✦

ҮЧҮГЭЙ ТЭРЭЭҺИН КӨСТҮБЭТ

Соторутааҕыта нэдиэлэ курдук кэмигэ «Мутудай» совхозка сайыҥҥы үлэни тэрийии туругун ыытта билсистим.

Совхоз үүтү тутарыыга ааспыт ыйдааҕы былаанын тоҕто. Ол бириҥиннэтэ араас диэххэ сөп. Ол гынан баран, бинир тылынан эттэххэ, тэрээһини ныэйтарбатах. Сайылыкка көҕүүттэн саҕалаан ыам мунчу тутуллубут фермалара аҕыйаҕа суохтар. Сайылыктар бары арендаҕа киирбиттэрэ диллэр. Арай Маралаайыга Кыттайбан фермата арыыламмыт курдук этэллэр. Үлэһиттэртэн ыйыттахха, аренда туһунан араас саналаахтар. Холобур, Толоон Томторун ыанныыксыттара: «Арендабыт дуогабара бүттэ да, уруккулуу үлэлиэхпит», —дэһэллэр. Кураанах Эбэҕэ сайылыы тахсыбыт «Маяк» ферма дьоно эмиэ оннук саналаахтар. Ол бириҥиннэтэ үчүгэй өйдөтөр үлэ, экономическай үөрэх тэриллибэтэҕэр, арендаторлары кытта специалистар ыҥа ылсан сибэкстэахтак үлэлээбэттэриэр сытар быһыылаах. Рабочайдар ааннаа хамнас аахсыбат буолбуттарын эмиэ ахталлар. Төһө барсы ылалларын, төһө ороскуотуралларын билбэттэр. Быһата, аҕаҕаастыгыттаан үлэлэһии ыраатыанан кыалла илик. Бу дьыалаҕа мөстөтөөҥү партийнай тэриллэлэр, партком болҕомтолорун хатыатахтарына сатаныыны.

Бэйэм үлэм эбээһинэ-ҥинэн производствоны идеологическай хаарчыйыы турутун көрө сатаатым. Ол эрээри кыһын кыһыаҥа кэлсиэх айылаах куттуоннаах үлэтэ суохха дылы. Холобур, Толоон диэр бинир даҕаны сайылыкка кыһыл мунчук диэн суох. Өтөрүнэн баар буолара да биллибэт курдук. Чыаппара уонна Мараалаайы ортугэр ханнык эмэ мунчуктар алаҥнэлэрэ баалар. Ол гынан баран «стиэнэтахтарэ» хоолпотохторо хараҕа тута быраҕыллар. Социалистическай куоталаһыы туһунан өйдөбүл букатын даҕаны уэмнуурга хаалларыллыбыт чинчилээх. Муус саатар, специалистар сүрүн даанайдары таһааран үлэ дьонугар көрдөрбөттөр эбит. Миэхэ Толоон бинир сайылыгын арендатора И. И. Оконешников: «Кыһыл мунчук оторсоору бэйэбититтэн харчы көрдүүллэр. Ону мин хантан ылан биэриэхпиний? Бэйэм да эбаанса сыыһынан эрэ олоробун», —диэн эттэ.

Ордук Толоону хаарчыйыы мөлтөх туруктаах. Маҥа детсад сабыллар буолбут, үлэһиттэрэ бука бары уопуускаҕа бэриллар үһү. Онон ыанныыксыттар оҕолоро үлэ кэмигэр тиэргэнгэ эргийэн хаалаллар. Кураанах Эбэҕэ бинир оҕо ийэтин халаатын таллаҕиттэн сосуһа сылдьан ытаан ыырилиирэ бу баарга дылы. Бинир оҕо мин сылдьар кэммэр ыкка ытыртарда. Оно бинир аптечка кыайан көстүбэтэ. Уолсайынан даҕаны, Толоонно медицина мэлийбитэ ыраатыт. Эльбэхтэ эрааннарбит фельдшердэрэ тиийэ илик. Аны учаастактааҕы балыыһа автомашинатын атын сорукка ыыталлара үгүс. Өлүү түбэлтэлээх диэбиккэ дылы, мин сылдьар кэммэр бинир дьахтар хаана баран ынсата сырытта. Ону, хата, кэтэх массыынаан Чыаппара бальыһатыгар ыыталлар. Өссө эрдах суох кэмэ буолан оруһуулуннэ диэххэ сөп. Онон кини балыыһа далаатата Толоону көрө оруустарына табыллар буолбут.

Сельпо сайылыктары сия хаарчыйа сатыыр курдук көрдум. Хата, продавеца суох ларегу эпиэтинэһигэр ылаарчы көстүбэт үһү. Тиэйэ сылдьан эргиэн тэриллэр. Ол туһунан миэхэ Бураллы сүөсүһүттэрэ улахан махталынан кэпсэбиттэрэ. Хата, ол оннутар маҕаһыыннарга «Сүөсүһүт, отчут муннуктара» көстүбэттэр. Ыанныыксыттар библиотека сылдьыбат диэн этэллэр.

Үүт ыама биллэрдик эбиллибэт диэххэ наада. От ыйын 5 күнүгэр дирекция мунньаҕа ол боппуруоһу эмиэ көрдө. Онно кылаабынай зоотехник А. А. Варламов бу ыйга сайылыктар ыам графигар киириэхтэрэ диэн эрааннэрдэ.

От чаанынан этэр буоллахха, бытаарыы тахсыбыта чуолкай. Совхоз үрдүнэн барыта 22 звеню тэриллиэхтээбиттэн от ыйын 5 күнүнээҕи турутунан уон эрэ звено ходуһаҕа киирбит эбэ. Олор ортолоругар ороҥуонтга хотууру бинир бастаныларынан тыаһаппыт И. Д. Захаров, А.Д. Дьячковскай, С. П. Максимов бааллар. Оттон сорох звеноолар онтон-мантан тутулуктаннан дириҥнэбиэхтэрэ олороллор. Совхоз салайаччылара от ыйын 7 күнүн аһарбакка бары отчуттар ходуһаҕа киириэхтэрэ диэн эрааннэрбиттэрэ. Барыта 536 рабочай баарыттан 322-тэ оттуохтаах диэн аахпыттар. Ол иҥиттэн 206 киһи звеноолар саастаатарыгар киириэхтээхтэр.

Отчуттары хаарчыйыы туһунан киһи билигин элбэҕи этэр кыаҕа суох. Оннуларын буллахтарына, били этэргэ дылы, хоннохторо аҥыллыбытын кэнна сибэкстэһэр бадахтаахтар. Ол эрээри хара ааныттан пресс-юниннэр ааннаа үлэлээбэтэхтэрин баллэтиир наада. Иннья гынан ханна хайдах оттоон эрэллэрин билэ охсор сүрдээх уустук. Ходуһаҕа киирбит звеноларга били сааҥы быһа айдаарбыт агитчемоданнарбыт тэриллэн бэриллибэтэхтэр. Муус саатар, оттооһун графигын даҕаны биэрэн ыыталаабатахтар. Ити кэнно специалистар, актив оттооһуну тэрийиигэ, хаарчыйыыга хайдах үлэлиллэр диэн сыана биэриэххэ сөбүй?

Дьылы быһаарар быдьаныктаах күннэр үүннүлэр. Онон ходуһа хоһууттара, сайылык дьоно болҕомто кириигэр туруохтаахтар.

М. ДЬЯЧКОВСКАЙ,
ССКП райкомун инструктора.

БИҺИЭХЭ ЭПИЭТИММИЛЭР

Хаһыат бу дьыл бэс ыйын 3 күнүнээҕи нүөмэритэр «Быһаарылыбатах боппуруостар үгүстэр» диэн тоболоох «Якутводмелиорация» ПМК-тын кылаабынай инженерэ В. Макаров ыстатыйата бэчээттэммитэ уонна дьаһал ылыыга мытыллыбыта. Онуоха ОАПХ землеустроитель-инженера Д. Д. ЛАЗАРЕВ редакцияҕа маныык эпиэтэн кэлэлэрдэ.

«Ыстатыйаҕа ыйыллар курдук, ороҥуон совхозтарыгар 1990—1991 сс. ходуһа сирдэрин уонна баһыыналары туһсаран оторууга, сиигирдэр системалар объэктарыгар тоноруллуохтаах үлэлэр бырайыактара баар. Оттон кэлэр пятилеткаҕа бинир да совхозтан сайаапкалар бырайыактыыр институкка түһэриллэ иликтэр. Билигин байэтэ үбүлэниигэ киириигэн сибэкстэтэн, «Чуранчы» уонна Эрилик Эристиин аатынан совхозтартан уратылар мелиоратор штатын сарбыйдылар. Ол түмүгэр 1987 сылдаахха тэриллибит лугомелиоративнай этэрээттэр ыһыллыннылар, сөрөөн туһсаран оторуу былаанын ырааҕынан туолбатылар. 1986—1987 сс. хаһаайыстыбалар бэйэлэрин үгүтэриэн толоруллуохтаах үлэлэр бырайыактара оттоҕуллубут эбит буоллахтарына, быйыл суох. Ити документнары оторуунан дьарыктанар, бэдэрээттэһээччилэр үлэлэрин хонтуруоллуур мелиоратор штатын сыыһынан быйыы сыыһатын этэр».

ЫРААХ УҺУК ДОЙДУГА

Саха АССР. Индигир өрүс кытылыгар баар Русское Устье сэлиэнньэҕэ олорор «Аллайыаха» совхоз балыҥсыттара, булчуттара, табаһыттара «улахан сиртэн» тэйэн олорор курдук санамматтар. Самолеттар уонна вертолеттар манна почтаны уонна бары наадалаахтары таһаллар. Сатта сонуннары телевизионнай итиэннэ радиоҕа биэриилэртэн тута билэ-көрө олороллор.

Бу сэлиэнньэ, казактар бастакы экспедицияларын кытары нуучча айанныыттара уонна муораҕа устааччылара маннаҕар, 350 сыл анараа ортотэр төрүттэммитэ. Русское Устье билигин олохтоохторо, ол дьон удьуордара, былыргы фольклордарын итиэннэ сиэрдэрин-туомнарын сүтэрэ илистэр.

Снимоктарга: балыҥсыттар Валентин Иванович Гончар (хаҥас диэки) уонна Иосиф Николаевич Щелканов илии бэриһэллэр; Русское Устьеҕа сибэкстэ отделениетын начальниктаннан коммунист, ороҥуонналаах Совет депутата Полина Алексеевна Ефимова 27 сыл үлэлээтэ.

А. Кузьмин фотота.
ССТА фотохрониката.

Үлэлиир пенсионер пенсията

— Биһиги консультациябыт —

Райсовет исполкомун социальнай хаарчыйыыга отделын үлэһиттэриэн государственнай пенсиялары анаарыыга уонна толеоһүнүгэ былааннаах бэрэбиэркэлэр комиттэн-комиссиэр ыытыллаллар. Быйыл кэлин ыытыллыбыт бэрэбиэркэ түмүгүнэн барыта 2 тыс. 338 солк. суума аһара төлөммүт көстүбүт. Ол аһыгар Эрилик Эристиин аатынан совхоз—630 солк, 44 харчыны, кини балыыһа—550 солк., Хатылы орто оскуолата — 528 солк., райисполком культурада отдела—480 солк. уонна госстрах инспекцията—149 солк. 60 харчыны төлөбүттэрэ арыллыбыта. Ити суума государство дохуотугар төннөрүллэр.

Итинник итэҕэстэр администрация уонна профком туһаннаах законодательствоны билбэттэриттэн тахсыан сөп. Эбэтэр пенсионер бэйэтин буруйунан быһаарыллыан эмиэ сөп. 1972 с. туһаннаах Балаһыанньа быһыытынан календарнай сыл иккис ыйыгар быстах үлэлиир пенсионерга кини хамнаһыттан тутулуга суох пенсията толору кээмэйдэн төлөнөр. Биһиэхэ ардыгар оннук үлэлиир пенсионердар календарнай сылга быһыллыбыт бөлдьөх түмүктэнэрин саҕана үлэлэтэн уурайан баран тута эмиэ ол дуоһунастарыгар быстах киирбит курдук бириҥкэс таһаартаралар. Ол сыала бинир—пенсияларын толору ылаары, бланкалаах) эрэ олоҕуран толоруллуохтээх. Оттон пенсионер үлэҕэ киирбитин кистэһии сонуннаҕа суох дьайыы быһыытынан сыаналанар итиэннэ пенсионер пенсиятын ордугун ирдэн тутан ылларга төрүөт буолуон сөп.

Үлэлиир пенсионерга ити ахтыллыбыт поручение кэлэр түбэлтэтигэр администрация уонна профком туту ордук болуйуохтаахтарай? Маннык эйбэх көрдөбүл суох. Хайаатар даҕаны поручение ханнык пунунан пенсияны төлөөһүн көрүлүүрүн быһаарыллыахтаах. Атынан эттэхха, администрация уонна профком үлэһит ханнык категориэҕэ (рабочай, алын сүһүох хаарчыйар персонал, инженернай-техническэй үлэһит эбэтэр сулууспалаах) киирэрин быһаараллар. Онуоха СССР КСУ-тын Типовой инструкциятынан (үлэһит ахсаанын уонна хамнас фондун статистиката), ону тэҥэ туһаайыллыбыт салаалардааҕы инструкцияларинан салайтарыахтаахтар.

Пенсионер сонуоннаҕа суох ылбыт сууматын төлүөнэриэнэ онуоха үк биэрбит документтара биилэ-биилэ бэрдэрбит дуоһунастаах киһи суутунан эпиэккэ тардыллыан сөп. Куомунаһыы түбэлтэтигэр иккиэн эпиэттиллэр.

Пенсионер бэйэтин пенсиятын кээмэйигэр дьайар чинчилээх бары уларыйыылар туустарынан социальнай хаарчыйыы органыгар биллэрэр эбээһинэстээх. Атын дохуот киллэриэнэ хааналланнаҕына, ону эмиэ.

Е. КОНДРАТЬЕВА,
социальнай хаарчыйыы отделын старшай инспектора.

✦ *Оскуола реформатын—олоххо!* ✦

Төрөөбүт тылтан саҕаланыахтаах

Якутскайдааҕы пединститутка саха тылын уонна үөрэтэр методиканын үөрэтэр филологическай наука кандидата Никита Спиридонович Григорьев диэн бары таптыыр, ытыстыыр астын преподавателлээх этибит. Кини, кобус-кобо унуохтаах, номоҕой маҥан сирэйдээх төрөл улахан киһи, мэлдьи ачыкытын хамсата-хамсата, кэпсии-ипсии, аҕалаах бэргэн тыллары кыбыта, биһиэхэ мөкчүһүннэрэ сылдьарын сөбүлүүрэ.

—Аан дойдуга икки тыһыынчаттан тахса кусхаас тойуга сиҥилаах, туспа сурунтаах-бичиктээх, дьикти историялаах омуктар баалар диэбит. Олортон биһиги ураанхай сахалар эмиэ бинир ыраахтан силистээхтэриэхпит - мутуктаахтарыбыт, туспа ураты тыллаахтарыбыт -остоохторуттан биллэбит. Мин Ленинградка аспирантураҕа үөрөнө сылдьан, Э. К. Пекарскай бэчээтэммит тылдыытыттан ордон хаалбыт 15 тыһыынча карточкаҕа эрдэс улуустартан хомуллан суруллубут үөхсэр (вульгарнай лексика), хос саат тыллары бэрийбитим, элбэҕин сохбутум. Оҕолоор, наука тыл бары эйгэтин, сибэкэнин диринньик үөрэтэр. Онон үөһээ ахтыллыбыт тыллар наһаа элбэхтэрин сөбүлүүр, мантан үөрэхтээхтэр интэриэһинэй чинчиҥнилэри оторуохтарын сөп, — диэн кини.

Дьиктитэ баар эҥ, саҥаҕа куруутун туттуллар тыаһы үүктэр, дьуһуннуур тыллары нууччалыы бинир тылынан кыайан тылбаастаабаккын, илэ-бодо суолтатын үһүгуннарбаккын. Холобур, «Ньир-ньир этиг эттэ, дабдыр-дабдыр самыыр түстэ» диэн строкалары ылан көрүҥ. Маны нууччалыы ньиргийэр, дабдыйар тыаһын үтүө тылынан ойуулаан биэрдэххинэ эрэ ойдөнөр. Эбэтэр «курбачыс тыына», «дааданнаабыт», о.д.а. дьуһуннуур тыллары ылан көрүҥ. Итинник бинир тылынан бэргэнник ойуулааһын, характеристикалааһын саха тылын уратытынан, дьиктитинэн, күүһүнэн буолар. Киһи, төрөөбүт тылын үчүгэйдик билэрин таҥынан, атын омук тылын үөрэтэрэ, билэрэ, кырдьык даҕаны, ол киһи барҕа баайа!

Советскай былаас хара маҥнайгыттан бары норуоттар бэйэлэрин тылларын сайыннараллар-ыгар кыаҕы биэрбитэ. Саха сиригэр эмиэ оскуолаларга сахалыы тылынан маассабай үөрэтии саҕаламмыта. Улуустарга бу үлэни бастаан ревкомнар саҕалаабыттара. Саха АССР тэриллибитин кэнэ 1922 сыл атырдьах ыйын 12 күнүгэр «САССР НКС республика бары оскуолаларыгар саха тылын киллэрии (үөрэтии) туһунан» уураах тахсыбыта. Онно этиллэр:

«Бары оскуолаларга саха оҕотун ахсаана элбэх буоллаҕына, бастаан үөрэнэр оҕолорго саха тылынан үөрэтиини олохтуурга».

Педтехникум бары группаларыгар, фельдшерскэй оскуолаҕа, тыа хаһаайыстыбатын оскуолатыгар бары үөрэнээччилэр саха тылын үөрэтиилэрин олохтуурга» («Культурная революция в Якутии», 1968 с, 39 №, 101 с.).

Бу үөрэҕи тэрийиигэ 1917 сыллаахха таһаарыллыбыт С. А. Новгородов «Сурук-бичик» диэн латынныы графикэлээх буквара төһүү буолбута.

Итиэнэ мин тугу этэрэ тыыабын. Кэнниэ кэмнэ биһиги оскуолаларбытыгар төрөөбүт тылы үөрэтиигэ интэриэс намтаата, суолта бэриллибэт буолла, саха тылын сүөгэйэ-сүмэтэ сылтан сыл ахсын сүтэн иҥэр. Биһиги оҕолорбутун үөрэтиини бастатан туран, төрөөбүт тыл иэрэтин, наадалааҕын арыйыыттан саҕаламмыт. Ол бары предметтэри билиигэ олук буолуоҕтаах. Оччоҕо эрэ биһиги ситиһиилэннэхпит.

И. МАКАРОВ.

Саха АССР Министрдэрин Советыгар, ПССУОС Президиумугар

ЭЛБЭХ АҺЫЛЫК ИҺИН

Саха АССР Министрдэрин Совета уонна ПССУОС Президиума 1989 сылга ороҕуоннар, совхозтар, ОПХ-лар, предприятиелар уонна тэриллэлэр, кэмэ хаһаайыстыбаларын итиннэ анал звеноолар общественнай сүөһүгэ дорохчой уонна сүмэһиннээх аһылыгы балаҥнаһыннарыгар республикатаабы социалистическай куоталаһыыларын усулуобуйатын бэлиэтиллэр.

Сүөһү аһылыгын бэлэмнэһиннигэ социалистическай куоталаһыы биэс зонаҕа ыытыллар: **өрүс эҥэрдээҕи, Лена умнаһынаабы, Бүлүүтээҕи, Хотугу бастакы уонна Хотугу иккис зоналар.**

Биһиги ороҕуоммут өрүс эҥэрдээҕи зонаҕа киирэн Амма, Алексеевскай, Мэҥэ-Хаҥалас, Уус-Алдан, Томпо уонна Уус-Майа ороҕуоннарын кытта куоталаһыыбыт.

Социалистическай куоталаһыы кыайылаахтарынан атырдьах ыйын 1 күнүгэр оттоохуун былаанын 40, оттон балаҕан ыйын 4 күнүгэр 100 бырыһыан толорбут. аһылык единицатынан сүөһү аһылыгын бэлэмнэһиннигэ саамай үрдүк көрдөрүүлээх ороҕуоннар, совхозтар, ОПХ-лар уонна кэмэ хаһаайыстыбалар ааҕыллыахтара. Оттоохуунга 34 тыһыынча тоннаттан, силэһи угуута 15 тыһыынча тоннаттан үрдүк былааннаах ороҕуоннар, оттон оттоохуунга уонна силэһи угуута 8 тыһыынча тоннаттан тахса былааннаах хаһаайыстыбалар балаҕан ыйын 4 күнүгэр сезоннаабы сорудахтарын 90 бырыһыаннан итэҕэйэ суох толоруохтаахтар.

Куоталаһыы түмүгүн таһаарыыта үлэттэн сэрэхтээх уонна техникаттан куттал суох буолуутун хаччыйыы; сыллааҕы от уонна силэс былаанын толоруу итиннэ сүөһү аһылыга хаачыстыбалаах буолуута; арендаласпыт звеноларынан уонна коллективтарынан бэлэмнэммит сүөһү аһылыгын кээмэйэ: михайловскай оту, түргэнник ситэр силэһи, сенаһы уонна зерносенаһы; оту киирэлэн бэлэмнэһин ахсаана; звено бирдии звено 3 тоннаттан итэҕэйэ суох маннык болдьохторуван: Лена умнаһынаабы уонна өрүс эҥэрдээҕи ороҕуоннарга от ыйын 3 күнүгэр. Бүлүү зонатыгар от ыйын 10 күнүгэр, Хотугу зонаҕа от ыйын 17 күнүгэр кэбиҥиллибит оттоох буолуулара учуотаныахтара.

Статистика отчуотунан итти болдьохчо кэбиҥнэ суох звеноолар куоталаһыыттан туоруулар.

Куоталаһыы түмүгэ сүөһү аһылыгын бары көрүүгэрин аһылык единицатыгар таһаарыллыбыт саамай үрдүк көрдөрүүтүнэн ааҕыллыаҕа.

Ороҕуоннар уонна хаһаайыстыбалар түмүгү таһаарыыга бэйэлэрин дааннайдарын Госагропромҥа, «Север» Агропромҥомбинатыгар уонна агропромышленнай комплекс профсоюбун обкомугар түһэрэллэр.

Куоталаһыы түмүгэ балаҕан ыйын 4 күнүгэр статистика республикатаабы управлениетын көрдөрүүтүнэн биирдэ таһаарылар.

Кыайылаах ороҕуоннарга 5—бастакы, 5—иккис; оттон совхозтар, ОПХ-лар, кэмэ хаһаайыстыбалар ортолоругар эмиэ 5 —бастакы, 5—иккис миэстэлэр олохтоноллор.

Куоталаһыыга бастакы миэстэни ылбыт ороҕуоннар, совхозтар, ОПХ-лар, кэмэ хаһаайыстыбалар Саха АССР Министрдэрин Советын уонна ПССУОС көмө сылдьар Кыһыл знамяларынан наҕараадаланыахтара итиннэ «Кымын», «Социалистическая Якутия» хаһыаттар страницаларыгар республикатаабы Бочуот дуоскатыгар таһаарыллыахтара. Иккис миэстэлээхтэргэ Саха АССР Министрдэрин Советын уонна ПССУОС көмө сылдьар вымпеллара туттарыллыахтара.

Арендалаһан үлэлиир толору механизациялаах звеноларга 3—бастакы, 3 —иккис, 3—үһүс миэстэлэр олохтоноллор. 1000 тоннаттан итэҕэйэ суоҕу оттообуттарга—бастакы, 800 тоннаалаахтарга—иккис, 600-тэн итэҕэйэ суох тонна оту кэбиспиттэргэ —үһүс миэстэлэр ананыахтара.

Арендалаһан үлэлиир оту киирэлээн кэбиһэр звеноларга үстүү —бастакы, иккис, үһүс миэстэлэр олохтоноллор. Бастакы миэстэ —700, иккис —500, үһүс —300 тоннаттан итэҕэйэ суох оту бэлэмнээбит звеноларга бэриллиэхтэрэ.

Арендалаһан үлэлиир ситэтэ суох механизациялаах звеноларга биэстии —бастакы, иккис, үһүс миэстэлэр олохтоноллор. Бастакы миэстэ —600, иккис—500, үһүс—400 тоннаттан итэҕэйэ суоҕу кэбиспит звеноларга ананыахтара.

Арендалаһан үлэлиир кэлэ-илии звеноларыгар биэстии—бастакы, иккис, үһүс миэстэлэр олохтоноллор. Бастакы миэстэ —400, иккис —350, үһүс —300 тоннаны бэлэмнээбит звеноларга ананыахтара.

Арендаласпыт дьиэ кэргэн звеноларыгар биэстии —бастакы, иккис, үһүс миэстэлэр олохтоноллор. Бастакылар —70, иккистэр —60, үһүстэр—50 тоннаттан итэҕэйэ суох оту кэбистэхтэринэ кыайылаахтарынан буолуохтара.

Совхозтарга арендаласпыт илии звеноларыгар биэстии—бастакы, иккис, үһүс миэстэлэр олохтоноллор. Бастакы миэстэ —300, иккис—250, үһүс—200 тонна оту бэлэмнээбит коллективтарга ананыахтара.

Пенсионердар (сэрии уонна үлэ ветераннара) ортолоругар биэстии—бастакы, иккис, үһүс миэстэлэр олохтоноллор. Бастакы миэстэ—30, иккис—20, үһүс —15 тоннаттан итэҕэйэ суох оту бэлэмнээбиттэргэ ананыахтара.

Арендалаһан үлэлиир сиэлэстиир (сенаж, михайловскай от) толору механизациялаах звеноларга үстүү—бастакы, иккис, үһүс миэстэлэр олохтоноллор, бастакы миэстэ—3500 тонна силэһи (2000 тонна сенаһы), иккис —3000 (1500), үһүс —2500 (1000) тоннаттан итэҕэйэ суох сүмэһиннээх аһылыгы бэлэмнээбиттэргэ ананыахтара.

Сүөһүгэ эбин аһылыгы бэлэмниир звеноларга үстүү—бастакы, иккис миэстэлэр олохтоноллор. Бастакы миэстэ —500, иккис —350 тоннаттан итэҕэйэ суоҕу бэлэмнээбиттэргэ ананыахтара.

КЫАНЫЫЛЛААХТАРЫ КӨҔҮЛЭЭҺИН

Сезон түмүгүнэн кыайылаах **арендаласпыт толору механизациялаах оттуур үс бастакы зона звеноларыгар** маннык фондалар бэриллэллэр:

бастакы миэстэҕэ—«Жигули» автомашина;

иккис миэстэҕэ—«Москвич» автомашина;

үһүс миэстэҕэ—колясканнаах «Урал» мотоцикл.

Үс бастакы зона **оту киирэлиир арендаласпыт звеноларыгар:**

бастакы миэстэҕэ—«Жигули» автомашина;

иккис миэстэҕэ—«Москвич» автомашина;

үһүс миэстэҕэ—колясканнаах «Урал» мотоцикл.

Арендаласпыт ситэтэ суох механизациялаах звеноларга:

бастакы миэстэҕэ—«Жигули» автомашина;

иккис миэстэҕэ—«Москвич» автомашина;

үһүс миэстэҕэ—колясканнаах «Урал» мотоцикл.

Арендаласпыт кэлэ-илии звеноларыгар:

бастакы миэстэҕэ—«Москвич» автомашина;

иккис миэстэҕэ — колясканнаах «Урал» мотоцикл;

үһүс миэстэҕэ—колясканнаах «Юпитер» мотоцикл.

Арендаласпыт дьиэ кэргэн звеноларыгар:

бастакы миэстэҕэ—«Москвич» автомашина;

иккис миэстэҕэ — колясканнаах «Урал» мотоцикл;

үһүс миэстэҕэ—МФ-70 чехословацкай илии мотордаах косилка.

Совхозтарга арендаласпыт илии звеноларыгар:

бастакы миэстэҕэ—«Москвич» автомашина;

иккис миэстэҕэ — колясканнаах «Урал» мотоцикл;

үһүс миэстэҕэ—колясканнаах «Юпитер» мотоцикл.

Пенсионердар ортолоругар:

бастакы миэстэҕэ—«Запорожец» автомашина;

иккис миэстэҕэ—колясканнаах «Юпитер» мотоцикл;

үһүс миэстэҕэ—МФ-70 чехословацкай илии мотордаах косилка.

Арендаласпыт сиэлэстиир (сенаһы бэлэмниир) толору механизациялаах үс бастакы зона звеноларыгар:

бастакы миэстэҕэ—«Жигули» автомашина;

иккис миэстэҕэ—«Москвич» автомашина;

үһүс миэстэҕэ — «ЛуАЗ» автомашина.

Эбин аһылыгы бэлэмниир звеноларга үс бастакы зонаҕа:

бастакы миэстэҕэ—колясканнаах «Юпитер» мотоцикл;

иккис миэстэҕэ—«Планета» мотоцикл.

«Комус хотуур» бириҥнигэр совхозтар комсомольскай тэриллэлэрин кыайыылаахтарыгар түөрт бастакы миэстэ олохтоноор.

Сири Холлоҕос —Эрилик Эристиин аатынан совхоз Хадаарыгар былыр-былыргыттан элбэх сүөһү ытыллыбыт, олгом үүт мамыыт, бастыҥ маяк дьон үммүт үтүө модьоҕолоох, бэртээхэй мэччирэҥнээх сир. Биллэгин кини өссө туһаан, торолуйан турар.

С. С. Герасимов салайар арендатордара бу сайылыыка бастаан-кэстеон иҥэллэр. Бу үс киһилээх коллектив 60 ынаҕы көрөр-иэстэр. Олортон 40-ата төрөөтө. Саҥа төрөөбүт Семен Семенович кэргэнэ Наталья Герасимова бүөбайдыыр. Төрөөттөрүн ытыһын үрдүгэр түһэрэн туппута. Сүөсүһүттэр күннэ 6 центнер үүтү ыыллар. Куоталаһыыга 2,1 центнер үүтү ыыр Лена Устинова бастаан иҥэр. Уонтан тахса сыл ыанньыксыттаабыт В. А. Тарасова 20 ынаҕыттан 190-нуу кг дэбилитэр.

Ыанньыксыттар туттар ууларын отделение опытаах шофера Е. П. Лукин күннэтэ таһар. Бостуукталарынан Аркадий Романович Саргыдаев уонна Афанасий Павлович Тарасов үлэлиилэр.

Снимоктарга: саҥа төрөөбүт ньырэйн Наталья Герасимова аһатар; ыанньыксыттар (хаҥастан) Л. П. Устинова уонна В. А. Тарасова.

П. Оконешников фотота.

● *Спорт* ● *Спорт* ● *Спорт* ● *Спорт* ●

СИТИҺИИЛЭЭХТИК ТУҺУННУЛАР

Соторутаабыта Дагестанскай АССР Хасавюрт дьиэҥ куоратыгар 1972—1973 сылларга төрөөбүт уолаттарга Бүтүн Союзтаабы түрнир буолан аастА. Бу түрнир быйылгыттан ыла аан дойдутаабы күрэхтэһиннэн бигэргэтиллибит, ол иҥин, СССР Госкомспордун быһаарыытынан, бастаны миэстэни ылбыт оҕолорго СССР спордун маастарын ааталыгэриллэр. Маннык бөдөҥ күрэхтэһии саставаа олус күүстээх буолла. Советскай Союз уонна Россия күрэхтэһиилэрин чемпионнара уонна призердара ыытыннылар. Кинилэртэн сорохторо миэстэлэспэтэхтэрэ даҕаны үгүһү кэпсиир.

Саха сиригиттэн республика 6 быйылгы чемпионнара баран кытыннылар, ол иҥигэр Чурапчытаабы оҕо спортивнай оскуолатыттан 2 оҕо туһунна. 43 кг ыйаанынга оскуола выпускника Терентий Соловьев үс эргиргэ туһунна, кыаҕын толору арыйбата, кырдьыгынан эттэххэ, биһиги Терентийгэ эрэлбит улахан этэ. 46 кг ыйаанынга IX кылаас төрөөбүтэ Сережа Заранов биһиэнэриттэн саамай үрдүк ситиһиилэнэ. Кини аҕыс төгүл туоҕан алта киһини кыайан иккис миэстэни ылла. Сережа финалга туоларыгар Тедеев диэн Орджоникидзе уолун көрсүһүү бастакы ахсарыгар 2:0 ахсаанынан кыайан кэпитэ. Онтон тактикатын сыыһан наар көмүскэнниигэ баран хаалла, түмүгэр кыайтаран таҕыста. Биһиги уолбут ити курдук спорт маастарын ньурматын толоруун кыл мунчу куоттарда. Биһиги сиэнаабытыгар, бу уол кыайтарыыттан сөптөах түмүгү өгөһүннаҕына, өссө дьаныардаахтык эрчиллиэҕиэ. Союз масштабыгар хайа баҕарар туоларга кыахтаах.

Саха сиригиттэн сылдьар уолаттартан Суптаартан Сеня Павлов 54 кг ыйаанынга сэттэтэ туспан алтыс миэстэҕэ таҕыста. Бэйэтин болоҕор олус борҕа туспан иҥэн, эмиэ бүдуруйдэ. Бүтэһик киһитин 7,2 ахсаанынан кыайан иҥэн, ыраастык баран хаалбыта кыһыылаах. Сеня саатар очконан хотторбута эбитэ буоллар, бэйэтин болоҕор бастыахтаах этэ. Уус-Алдантан Гоша Колодезников 63 кг ыйаанынга хөбүөргэ тахсан болоҕор үүс буолла, оттон финалга Кемеровттан сылдьар Семенцовы бүдуруйан бэйиэ миэстэни ылла. 58 кг ыйаанынга Амматтан Миша Илларионов, 68 кг ыйаанынга Майаттан Володя Семенов үстүү эргиргэ туһуннулар.

Тренердэр, специалистэр быйыл Саха сиригэ бөдөҥ ситиһиилээхтик тустубуттарын бэлиэтэлэр, урукку сылларга, иккі, үс эргиччэй түөрүүр этиилэр диллэр. Бу күрэхтэһиннэтэн кэрдьиҥ, биһиги уолаттарбыт турнирнай опыттара суоҕа таайар. Хайдах эрэ бэйэлэриттэр эрэлэ сүөхтүк, дуҕ-дах киирсэллэр. Элбэхтик күрэхтэспит оҕолорбут эрэ кыахтарынан туста сатаатылар. Оҥон бөдөҥсторбүтүн күүстээх турнирдарга, сборнойдарга элбэхтик кытыннарабыт, буһарабыт - хатарабыт наада. Уус-алданнар бу турнир иннинэ 4 оҕону Алма-Атаҕа Советскай Союз сүүмэрдэммит хамаандатын Европа күрэхтэһиитигэр бэлэмнииллэр сборка сыҥаҕынаннарбыттар, түмүгэр Колодезниковтара олус тахсыылаахтык туһунна. Оҕо итинник сборнойдарга, күрэхтэһиилэргэ опыттаах, буһар-хатар, чочуллар, түргэнник сыйдар.

«Итинник бөдөҥ турнирга аан бастаан ыытыбыт биһиги бөдөҥсторбүт Саха сирин туспутун аатын туһэй биэрбэт гынан туһуннулар.

В. АЛЕКСЕЕВ,

оҕо спортивнай оскуолатын тренера.

Билсин: эдэр автор Спартак Трофимов

Спартак Трофимов 1968 сылдаахха Сылаҥ нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Билигин ис дьыала оройуоннаабы отделыгар милиция сотрудниганын үлэлиир. Спартак литератураҕа күүһүн холомон кэпсээн, хоһоон суруйар. Бастакы кэпсээнин эһэтин Ф. Максимов сырдык кэриэһигэр аныыр.

БАСТАКЫ ТЭЛИИ

Кэпсээн

Оруо маһы ортотунан тыллаах-өстөөх, солуута суох дьалыкынаспыт, хабыр өйдөөх-саная лаах кырдьаҕастары мин сөбүлээбэппин.

Миҥ санаабар, киниилэр сир курдук муударай, күн курдук аламаҕай, сырдык дуоһалаах буолуохтаахтар. Оннук өйдөбүлү хаалларан бу күн сиреттэн барыахтаахтар. Оччоҕо өрө сиргэ үтүө үөдүйүө, сырдык сатыылыа турдаҕа.

Семен Михайлович күөх халлаанҥа көһөр көһөне былыттары одуулаһа сытан эмиэ эһэтин саная кэллэ. Кини ол уок иккі сыл анараа өртүгэр бу маннан. Тандаа Бахсыга, Диринг чөмпөөн аан бастаан оттуу эһэтинэн кэлбита.

х х х

Отуу чаҥа оргуйан, чаанньык хаппаҕын бокуоҥа суох өрө аныыламаата. Оҥу эрэ кэтэҥэн олорбуттуу, оллоон таһыгар чохчойон олорбут чачархай баттахтаах, сырдык хааннаах кыракый уолчаан хачыгырыы түстэ. Бу Кытаанах бөһүөлэгин ытык кырдьаҕаһа Седуот Максимов иккис кылааһы бүтэрбит сиэнинэн Сэмэнчиктиин төрөөбүт совхозтарыгар от ангарыгар моой оттуу кинрбиттэрэ хаһыс да күнэ. Сотору буолаат, уол остуола бэтэм буола оҕуста, баҕымах курдук түөрт муннук оҕуулаах ыскаатар үрдүгэр киливэп, туйаастаах арыы, саахар, кыра эт сыыһа тардылынылар.

—Эһэкээ, ас бэлэм буоллаа, —уол күөмэйин мунуулаан хаҥыгыата да, кэҥэҥ урах ил салгына оҥу хаайа тутар, ыыппат курдук. Суох, эһэтэ иннитэ. Оҕонньор саҥарымтыйа маҥхайбыт баттахтаах төбото сиэнин диэки хайыста, онтон, хотуурунан хаста да киэн-киэнник дайбахтаат, хотуурун сүүнүгүнэн отуу диэки хаамта.

*

Сиэнэ чэй кутан тэнкөбөн кыракый көхсө холбоон турарын көрөн, кырдьаҕас сүрэҕэ сылаанныйда. «Көр, кини баара холлуо дуо. Кини суоҕа буоллар ким миэхэ чэй бэлэмнээ этай? Хайа, саҥаннаа буолара эмиэ ту-ha» диэн саная та.

Эҥэлээх сиэн күө-дьаа кэпсэтэ-ипсэтэ, аҥыы олордохторуна Сэмэнчик: «Эһэ, мин Байбал звено-тар баран кэлиим эрэ,—диэн көрдөстө.— Баҕар, ордук кыра хотуурдаахтара буолуо». Итиннэ кини бүччүм саная та этэ.

—Чэ, иннэҥин хомуйан баран бараар уонна киэһэ сонно кэлээр,—диэтэ Седуот.

Сэмэнчик үөрэн, харахтара тырымнаһа түстүлэр. Кини от охсор баҕата дьэ туолуо буоллаҕа. Байбал сайын ахсын оҕолору мунньан оттотор, онон хайаан да эргэ ордук хотуурдаах буолуо. Сэмэнчик отуурга кэлиэҕиттэн эһэтин хотуурда оҥор диэн хаайар да, киниэхэ «Быйыл эрдэ, эҥин оноруом» диэртэн атыны билбэт. Оттон кини эһэтэ охсон тэлэскэлиэрин, хотуур «сыып-сыып» тыаһыырын олус да ымсыыра көрөр. Эһэтэ сыныанар, табахтыыр кэмнэр кини хотуурун ылан охсон көрөр да хотуннат, ыарахана да сүрдээх. Уол үүтээнин кытары холбуу оҥоһуллан турар сарайтан «Подросток» велосипедын таһааран уруулуур эһэтэ биэрбит былыргы алтан хобордооҕун киллэ, сиэбитэр хобордооҕу охсор былаайах маһын уктан баран суолга тахсан бара турда.

Хобордоохтоох буолан уол билигин сылгылартан куттаммат. Үнүрүүн бара сылдьарыгар атыыр үөрэ суолун хаайан улаханнык куттаабытын кэлэн эһэтигэр кэпсээбитигэр эһэтэ былыргы хобордооҕу кытыытынан дьөлө охсон быаланан биэрэн баран маны сылгылар чугаһаатахтарына бу маһынан охсоор, өччөҕүнэ чугаһыахтара суоҕа диэбитэ.

Уол киэҥинэйэн ыллыыллыы хаһаа күрүөҥү туораан сиэньэгэс үрүйдэх тэбэн эдэрдэн кэлэн көрө түспүтэ, өлүү болдьохтоох, сылгыларын үөрэ бу турар эбит. Кини сылгыларын көрөөт, бытаара түстэ, сиэбиттэн былаайах маһын уҥа илиитигэр ылан өргүүй аҕай сылгыларга чугаһаан истэ. Сылгылар дьиктиргээбиттии кистээн нөбөһө-нөбөһө тыаһаан турдулар, хантан эрэ талах быыыыттан атыырдара хаһыгыраабытынан үөрүгэр ойон таҕыста. Уол былаайахтаах уҥа илиитин өрө туунан охсоору бэлэмнээн баран сылгыларга эбии чугаһыыр. Сылгылар саҥардыы суоллан туораан эрдэхтэриэ, дьэ доҕоор, биһиги киһибит эҥэлии часкыйа түһэт туох баар күүһүнан хобордооҕун таһыйбытынан барбаат. Сылгылар төрөөн баран истибэтэх нээрэ түстэ. «Көр эрэ, бу маладьыаһы, бачча кыра эрэгэр от охсоору тыыныт дии»,—диэтэ, бэрт сэргэхтик мылаарыс гынна. Оттон Байбал хотуурун таптайарын тохтотон: «Бүөскэ, биһиэхэ кыра хотуур баара дуо?»—диэн киһитин диэки хайыста.

—Бээрэ, ол эргэ хотоҥко урукку Павлик кыра хотуура баар этэ дии,— оҕонньор маһын сыыһын таҥаһыттан тэбэнэ-тэбэнэ туран кэллэ.

—Чэ, сыллыый, баран көрүөххэ, — оҕонньор дэ,—уонна велосипедыгар баалла сыдьаар хотууру оҥуо охсон эһэтигэр уунна. «Үчүгэй, сытыы хотууру, от бэйэтэ быстар үһү», —кини үөрбүт-көппүт хараҕынан эһэтин диэки көрдө, хортуоҥунан сүүһүн сотунна. Эһэтэ үөрэн чэрдээх ытыһынан хотууру ылан эргим-ургум тутан көрөн баран: «Бу маладьыаһы, эр киһи буоллаҕа буолан хотуурданна»,—диэн сиэнин таптыы турда.

Күүтүүлээх сарсыҥҥы күн үүннэ. Эһэтэ бэҕэһээ тыастарыттан, часкыйыыттан уолуйан чохчос тыынарына түбэһиэх сырыстылар.

х х х

Улахан хара ампаар отуу арҕаа өртүгэр биир кыракый түннүктээх, ампаар эркинин батыһыныары ороннорго эриллэн хомуллубут утуйар таҥастар сыталлар, ортотугар турар улахан остуолга хара биэдэрэлээх тымныы чэй, арыы, саахар, киливэп тардыллыбыт. Ампаар уҥа өртүгэр саас ортолоох ингир сулаа киһи бэрт кичэллээхтик кыгастаһан хотуур таптайа олорор. Бу Байбал Харлаампыйабыс нэһилиэк биир бастыҥ булчута, оҕо, ыччат наставника. Кини хас сыл ахсын оройуон кинниттэн аймахтарын оҕолорун ыҥыран бэртээхэй биригэдэни тэрийэн совхозка оттотор үтүө үгэстээх. Кини быйыл эмиэ ботуччу былааны ылынан түөрт уоллаах кинрэн бу Лампыны эбэ өтөҕөр олорон тиритэ-хорута үлэлии сылдьар. Бу түөрттүүр омуҥаҥҥа тахсан олороллор.

Оллоон тулатыгар ыһыллыбыт мас сыыһын ыраастыы сылдьар Бүөскэ оҕонньор кылгас киппа көрүнэҕэ, маҥан моойторуктаах, маччайбыт сүүстээх Тарзан үрэн мортуйбутугар соҕуйан өрө өндох гынаат, суол диэки көрдө уонна Содуот оҕонньор сиэнэ уол тиритэн-хорутан иһэрин билэн ытын дьарыйда.

Уол отуурга кэлэн Бүөскэлээх Байбалы кытары дороболоһоот уолаттары ыйытта. Байбал: «Сотору кэлиэхтэрэ, сотуолуу барбыттара»,—диэтэ. Онтон: «Хайа, эйиги туох сонуннаахтыгый, эйэҥ хайдаҕый, от үүнүүтүн туох диирий?»—диэн үрүт-үрдүгэр боппуруоһу биэрэ олордо. Уол Байбал боппуруостарыгар чап курдук эппиэттэтэлээн истэ.

—Дьэ бу маладьыас киһи эбит, эһэтигэр саҥа-иҥэ буолан абыраан эрдэҕэ,— диэн Бүөскэ уолчааны таптаабыт хараҕынан көрүтэлээтэ. Уол Байбаллаах үлэлэрин хаамыытын, биригэдьиир кэлэн туох сонуну кэпсээбитин сураста уонна дьэ, күөх оҥко боччумнаахтык тутта олорон эрэн, сиэмиттэн эҥэһэ итий гына-гына этэ:

—Байбал, мин эйиэхэ ыаадалаах калбитим, баһаалыста, ордук кыра хотуурдаах буоллаххына, уларыс эрэ, от охсорго үөрэнэрим этэ.

Бүөскэ оҕонньор кыраабыл ытаһалыы олорон сэ-ya ыпсыыбат буолуоҕ. Бу маладьыаһы, бачча кыра эрэгэр от охсоору тыыныт дии»,—диэтэ, бэрт сэргэхтик мылаарыс гынна. Оттон Байбал хотуурун таптайарын тохтотон: «Бүөскэ, биһиэхэ кыра хотуур баара дуо?»—диэн киһитин диэки хайыста.

—Бээрэ, ол эргэ хотоҥко урукку Павлик кыра хотуура баар этэ дии,— оҕонньор маһын сыыһын таҥаһыттан тэбэнэ-тэбэнэ туран кэллэ.

—Чэ, сыллыый, баран көрүөххэ, — оҕонньор дэ,—уонна велосипедыгар баалла сыдьаар хотууру оҥуо охсон эһэтигэр уунна. «Үчүгэй, сытыы хотууру, от бэйэтэ быстар үһү», —кини үөрбүт-көппүт хараҕынан эһэтин диэки көрдө, хортуоҥунан сүүһүн сотунна. Эһэтэ үөрэн чэрдээх ытыһынан хотууру ылан эргим-ургум тутан көрөн баран: «Бу маладьыаһы, эр киһи буоллаҕа буолан хотуурданна»,—диэн сиэнин таптыы турда.

Күүтүүлээх сарсыҥҥы күн үүннэ. Эһэтэ бэҕэһээ киэһэ хойукка диэри бэрэ варылаан сиэнин хотуурун оҥорбута, биитин сир тыына ыгыыт тыйыс эрбэҕинэн бигэн көрө-көрө сытыылаабыта, бэрт бытаанных лоп-баччы туттан кыстыыка уурен таптайбыта. Билигин хотуура Сэмэнчиги күүтэн бэлэм турар. Түргэннии аҥыы охсуохха.

Салгын өссө да тымныы, уол чараас ырбаахытын нөҥүө түөһүн сайа охсор. Сэмэнчик ходуһаҕа эһэтин кэннитэн батыһан кинрэн иһэн кинини таптыы одуулаһар: уҥуоҕунан киһи улахан диэбэт, хатыҥыр, илиилэрин ингинрдэрэ суоҕу хаҥсыы сылдьаллар, сирейэ сүрдээх холку, намыын. Ол, бука, кини хаһан да кыыһырбатыттан буолуо. Сэмэнчик кини биирдэ куолаһын сонбөпутун иҥэ илик, собулээбэтэҕинэ курус гынан баран көрөн кэбиһэр. Ол олус куһаҕан.

—Чэ, маҥтан саҕалаа, илиигин суоҕу курдук тут, сытыары далай, атаххын сэрэх,—Седуот сиэнигэр бастакы тэлиини көрдөрөн биэрэр. Сэмэнчик сэҥиэтэ эстиэр диэри далайбахтаата, онтон хотуурун сиргэ батары саайан кэбистэ. Ороон ырычаахтаһан баран эмиэ кулаабытынан барда, эмиэ батары саайды.

—Эһээ, атын кэлэ сири охсуохха,—диэтэ ыксаан. Эһэтэ күлэн муччук гынна уонна тиритэ-хорута туран сиэнин төбөтүттэн имэрийдэ: «Сыллыый, эссе үрэх үөһүгэр дулҕаҕа киириэхпит турдаҕа дии». Уолчаан ити курдук муннаан сиэ ор сыраласта уонна астымыттыы охсубут сирин эргиллэн көрдө. Пахай, отторо сорох сириэн субу хороһон туоллар, хадыымала диэн хаас уктэбитин курдук, оттон эһэтин суолун көрдө, сири кырсыкан сыыйан түһэн тутун бэрдэй! Эһэтэ улаханнык кластибэккэ олус холкутук далайбар курдук, оттон оттор субу налыс гына биир кинэҥэн охтон иһэллэр. Көрүөхха үчүгэйдэ сүрдээх. Сэмэнчик да сотору итиннэ охсор буолар кии. . . Кырдьык, уонна хоҥон иһигэр Сэмэнчик элбэҕи сатыыр, утаппытын кыаҥа туттар буолта. Элбэх уҥу иһэр куһаҕанын, киһи куйааһы тулуйбат буоларыҥ кини биэрэр. Ходуһа отун мэҥэ кэйэр табыллыыбат, кини сиэ биир хаһааччаах арыы кэриэтэ. Эһэтэ бэрт элбэҕи кэпсиир: хаанын дылга от ордук үүтүйдүн-уунэрин, улахан охсоо-ҕар, үүнүүлээх алаастар тустарынан, күнү-дьылы билгэлиир. Сэмэнчик эһэтин кэпсээнин умнубатарбын диэбиттии, бэркэ сэҥээрэн истэр. Урах хадыымалыгар бугуллар логлоруһан тураллар, бу бачыгыраһан турар бугулларга кини үлэтэ эмиэ баар эбээт! Онтон кини е-үөрөр, астынар.

Биир күн халлаан соҕуруулуу илиитэн ыаһыран былытырда, кыра сиккэр тыалырда. Седуот: «Ардах кэлэр буоллаа»,— диэн эҥээриттэ уонна халлаан диэки көрдө. Дьэ, онтон доҕоор, үөдэн-таһаан буолбат дуо! Алдьархайдаах улуу холорун түһэр. Сэмэнчиги кытта көтүтэ сыста, хата, эһэтигэр сыстан абыранна. Оҕонньор унуох-тирии чэрдээх илиилэриэн сиэнин бэйэтигэр ыксары кууһан турда. Уолчаан хараҕын кыыытынан көрдөҕүнэ, биир-кэм сир өрө үллэнии олорор. Биир түөрт күн тура охсубут отторо, аҕыс уонча бугуллара, олорбутунан болуот буолан үүтээннэрин таһынан устан аҕаан, Диринг чөмпөө куулатыгар тиийэн анньылынна. Сорохторун уу обургу үөрэ-үөрэ, кизи-нэлэмэн устар сүүрүгэр улту булкуйан, үрэх куулатыгар баар дуоҕаларга илдьэн сереөн кэбистэ. Сэмэнчик соҕуйда лаваны, куттанна даваны. Айылҕа күүһүн иннигэр утарылаһар кыаҕа суох курутуйа турар эһэтин көрөн эбии харааһынна. Оо, дьэ, буолар да эбит!

Арай, сарсыарда туран көрбүттэрэ, үүтээннэрин томторо арыыланан хаалбыт, төгүрүччу үрэх барыта уу, бугуллара чөмпө куулатыгар, сорохторо үрэх ортотугар иҥэн тохтоон ангардыылара эрэ костон олороллор. Сэмэнчиктээх эрэйиннэ тыыларын үрдэрэн үрэх ноҥуо туоруу сыыыттылар. Сүүрүгэ күүстээх, эбиллибит.

Ол күн Кытаанахтан Сэмэнчик убайа Бүөкүө Максимов кэллэ. Кини тыынан устан иҥирэн муҥха бэчимэ быатыынан бугуллары биир-биир оҕуурдаан кытыыга соҕөн таһааран ыста, оҕонньордоот сиэн оҥу нуурдардыы оҥордулар. Дьэн барыта соҕо-хайгыы көрөн бугулларытан ангардарын сити курдук айылҕа уута быыдьаабыта.

Ити сайын Сэмэнчик эт-хаан, өй-санаа ертүнэн улаханнык буспута-хаппыта, этэргэ дылы, бэйэҕэр боруобалааб а т а х х ы н а, аҥы киһи ыйдьарын ойдөбөккүн. Ол кэмтэн күнүгэр-дьыллар аастылар. Билигин Сэмэнчик улаатта. Бу эмиэ эһэтин кэриэстээн үүтээнин таҥнарар күөх оҥко тиэрэ түһэн чаҥылыйа тыгар үрүҥ күнү одуулаһа сытар. Сотору эһэтин кэмус уҥуоҕар баран тыыннаах сибэкки уруоҕа.

ЭҢЭРДЭЛИИБИТ!

Бүүдү кэргэммин, эҕэбитин, эһэбитин КИРИЛЛИН Петр Гаврильевичы 50 саанын туолбутунан истиҥник эҥэрдэлиибит. Баҕарабыт дьоллоох олоҕу. Кырдьары билимэ, мэлдьи биһиитиннии үөрэ сырыт.

Кэргэҥ, оҕолоро, сиэннэрэ, кийиитэрэ.

БИЛЛЭРИИ

От ыйын 10 күнүгэр, бэнидиэнньикка, киэһэ 5 чаастан оройуон кинини спортзалыгар дуобакка аан дойду чемпиона, международнай кылаастаах спорт маастара Кандауров Александр Борисович биир бириэмэлээх ооньуута сеанс биэрэр. Кыттыан баҕалаахтары дуобакканнаан ылдьа кэлэргитигэр ыҥырабыт.

Спорткомитет.

Редактор П. И. ПОПОВ.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор —21-332, отделы—21-265, общий—21-505.

«САҺА ОЛОХ» («НОВАЯ ЖИЗНЬ») —орган Чурапчинского райкома КПСС и районного совета народных депутатов.

Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам.

Индекс газеты 54987. Объем—1 усл. печ. лист. Тираж—4040 экз.

№ ЗАКАЗА 81. Чурапчинская районная типография Госкомиздата ЯАССР, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а».